

τοτε κακή, διέφερε κ' αν τούτο από την ανατροφή των τυράννων Τούρκων, ότι δεν τους έκαμνεν ολότελ' απροσίτους εις τόν λαόν· εξεναντίας έσπούδαζαν να κρύπτωσι με κάποιαν εξωτερικην ευμένειαν την έσωτερικην αυτών μισανθρωπίαν. Πρόσθες εις την ανατροφήν, και τόν χαλινόν τής θρησκείας, χαλινόν, τόν όποιον δεν έσεβάσθησαν πάντοτε, αλλ' ουδ' έτόλμησαν ποτέ να δαγκάσωσι φανερά. Όντες όμως θρησκι με τους λαούς των, συγκεκλησιάζοντο εις τους αυτούς ναούς, τό αυτό ευαγγέλιον ήκουαν, και τάς αυτάς νοθεσίας τής θρησκείας ενουθετούντο από τους ιεροκήρυκας· εκ των οποίων τινές (άνδρες τόσον πλέον αξιέπαινοι, όσον ο κληρός των δυτικων δεν έμίσησε ποτέ την απόλυτον έξουσίαν) και έτόλμησαν πολλάκις να τους νοθετήσωσιν αυστηρότερα παρά τους υπηκόους των.

Ε τί συνέβαινεν εκ τούτου; Οί υπήκοοι ήρρώσθουν· δεν εκαταλάμβαναν όμως, ότι ήσαν ήρρώστοι, ή και αν τό εκαταλάμβαναν, πολλοί εξ αυτών απεστρέφοντο την θεραπείαν, προκρίνοντες να ήναι άνδραποδα ενός ή ολίγων τινων δεσποτών, παρά ίτοι με τους λοιπούς όλους όμογενείς των. Ακόλουθον ήτο βέβαια, έπειδή εκουχώντο εις ευγένειαν, και κατεργόνουν τους άγενείς, να καταφρονώσι κ' αν και την άγενεστάτην όλων των καταστάσεων, την άνδραποδιώδη κατάστασιν· ή κατάστασις όμως αύτη τους επλούτιζε, τους έλάμπρυνε με αξιώματα, τους έκαμνε και αυτούς δεσπότας των υπαδεστέρων. Ε τί θέλεις; Τοιούτοι είναι και θέλουν είσθαι, έωσοϋ να κατασταθώσι τα φώτα τής παιδείας κοινότερα, οι πλειότεροι άνθρωποι· άνδριάντες πλέον παρά άνδρες. Και από τοιαύτα άψυχα

ἀγάλματα ἐμποδίζεται ἀκόμη ἢ φιλοσοφία νὰ γεννήσῃ ὅλα τῆς τὰ ἐλπίζόμενα καλά :

Εἰς ἡμᾶς σήμερον, . . . ὀλίγον ἔλειψε νὰ ἐκφωνήσω, Χάρις εἰς τὸν τύραννον! ἐπειδὴ ὁ ἀγενέστατος τύραννος, οὐδ' αὐτὴν τὴν προσωπικὴν καὶ νόμιμον εὐγένειαν, οὔτε ἐγνώρισεν, οὔτε κἀνένα νὰ τὴν ἀποκτήσῃ ἐσυγχώρησε ποτέ· εἰς ἡμᾶς (λέγω) σήμερον λείπει τὸ ἐμπόδιον τοῦτο, καὶ ῥήχοντες τὸν τυραννικὸν ζυγὸν, ὅλοι ὁμοφώνως λέγομεν, χάρις εἰς τὸν Θεόν! ὄχι μόνον ὅτι μᾶς ἠλευθέρωσεν ἀπὸ τοιαύτην θανάσιμον ἀρρώστιαν, τῆς ὁποίας καὶ τὸν κίνδυνον ὅλοι χωρὶς ἐξείρεσιν ἠσθανόμεθα, καὶ τὴν θεραπείαν δὲν ἐπαύσαμεν νὰ ζητῶμεν μεγαλοφώνως εἰς αὐτὰς τὰς ἐκκλησίας ἀπὸ τὸν Θεόν, ἀλλ' ὅτι καὶ μᾶς ἠλευθέρωσεν εἰς καιρὸν, ἀφοῦ πρῶτον ἡ τυραννία ἐξήλειψεν ὅλοτελα πᾶσαν διάκρισιν εὐγενῶν καὶ ἀγενῶν, ἐπειδὴ ὅλους ἡμᾶς χωρὶς ἐξείρεσιν εἶχε τὴν ἐξουσίαν νὰ θυσιάζῃ ἀκρίτως, ὅπῃ ἤθελεν, ὡς κτήνη'.

Τοῦτο ἔκαμεν, ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ πλησιάζοντες καὶ ὑπουργοῦντες τὸν τύραννον, καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν τυραννίσκους, ἢ δὲν ἐτόλμων νὰ τοὺς κολακεύωσι, παρὰ μὲ τὴν κοινὴν εἰς ὅλους βωβὴν κολακείαν τῶν βαθυτάτων προσκυνήσεων ἢ καὶ κολακεύοντες, ἀμοιβὴν ἄλλην τῆς κολακείας δὲν ἀπελάμβαναν, πλὴν προσωρινὴν τινὰ ἐξου·

1. « Ἡ τῶν δούλων τύχη αὐδαμίαν ἐπιδέχεται διαίρεσιν. οὐ γὰρ ἐστὶν « εἰπεῖν ἐπ' αὐτῶν, Ἦττον δούλος, ἢ μᾶλλον δούλος. . . . εὐγενής ἐστὶν ὁ εὐθέως ἄμα τῶν τελοῦνται ἐλεύθερος ἦν, καὶ μὴπὼ τεβ « ζυγοῦ τῆς δουλείας γευσάμενος. » Θεόφιλ. τίτλ. γ' καὶ δ', σελ. 23

σίαν τυραννίας, συνωδευμένην ὄχι μὲ τὴν ἡδονὴν, τὴν ὁποίαν ἠοθάνοντο οἱ κόλακες τῶν χριστιανῶν δεσποτῶν, ἀλλὰ μὲ τὸν ἀδιάλειπτον φόβον τοῦ κινδύνου τῆς ἰδίας τῶν ζωῆς. Εἰς τοιούτων θηρίων δούλευσιν οὔτε προσωπικὴν εὐγένειαν ἦτο δυνατόν ν' ἀποκτήσωσιν, οὔτε τῶν μνημάτων τὴν εὐγένειαν εἶχαν νὰ ἐλπίζωσι ποτέ. Ὅθεν πληροφρορημένοι, ὅτι ἄλλο τί δὲν τοὺς διέκρινε καὶ ἀπ' αὐτὸν τὸν ἀγενέστατον ψωμοζήτην, πλην ὅτι εἶχαν πλησιέστερον τὸν τράχηλον εἰς τὴν μάχαιραν τοῦ αἰμοδόρου τυράννου, κῦχοντο καὶ αὐτοὶ, διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς ἰδίας τῶν ζωῆς, τὴν κοινὴν ὅλων εὐχὴν, τὴν συντριβὴν τῆς μαχαίρας.

Εἰς τὴν παροῦσαν νέαν μας κατάστασιν ἐμποροῦν καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ λοιποὶ Γραικοὶ νὰ εὐγενισθῶσιν, εὐγένειαν ὅμως προσωπικὴν, ἣτις κέρνει τὸν ἄνθρωπον γνῶριμον¹ καὶ ὀνομαστόν, ὄχι διότι κατάγεται ἀπὸ γνωρίμους, ἀλλ' ὅτι πράσσει αὐτὸς ἔργα εἰς κοινὴν ὄλου τοῦ γένους ὠφέλειαν, ἅξια νὰ γνωρίζωνται καὶ νὰ ἐγκωμιάζωνται ἀπὸ ὅλον τὸ γένος.

Παρὰ ταύτην τὴν εὐγένειαν, ἂν γνῶρισωμεν ἄλλην εὐγένειαν, μὴν ἐλπίζωμεν μήτε νομοθεσίαν δικαίαν, μήτε δικαστήρια ἀδέκαστα νὰ ἔχωμεν ποτέ. Ἄλλην παρὰ ταύτην ἂν ὑποφέρωμεν, ἄλλο δὲν θέλομεν κατορθώσειν, πλην νὰ

1. Noble, ἀπὸ τὸ Λατινικὸν nobilis, ἄλλο δὲν σημαίνει κατὰ λέξιν, παρὰ Γνωστός, Γνώριμος. Καὶ ταύτην τὴν λέξιν μεταχειρίζετ' ὁ Ἀριστοτέλης, ὡς συνώνυμον τοῦ Εὐγενής. Ἰδ. τῶν Πολιτικ., τὸν Πίνακ. λέξ. Γνώριμοι.

φορτισθῶμεν εἰς τήτοι ἀλλοφύλλων δεσπότην ὁμογενεῖς δεσπότης, καὶ νῦν θησαυρίζωμεν ἀπὸ τῆς σήμερον κληρονομίαν εἰς τοὺς ἀπογόνους μας νέαν πολιτικὴν μεταβολὴν τόσον φρικτοτέραν, ὅσον θέλουν ἀναγκασθῆν νῦν τὴν κάμωσι μὲ ἐμφύλιον πόλεμον, ὄχι πλέον πολεμοῦντες Τούρκους, ἀλλὰ σφάζοντες Γραικοὶ Γραικούς. Ὅταν ἡ πολιτεία δὲν στηρίζεται εἰς τὴν ἰσότητα, ἐξανάγκης ἔχει νῦν κλονῆται ἀδικλείπτως, ἐωσὺ νῦν πέσῃ καὶ νῦν καταπλακῶσῃ καὶ τοὺς φίλους τῆς ἰσότητος καὶ τοὺς ἐχθρούς.

Διὰ νῦν ἀπαλεύσωμεν καὶ νῦν παραδώσωμεν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους τὴν ἐκ τῆς ἰσότητος εἰρήνην, χρεωστούμεν ἀπὸ τῆς παρούσης ὥρας νῦν μὴ συγχωρήσωμεν νῦν λάβῃ εἴσοδον εἰς τὸ πολίτευμά μας ἢ λέπρα τῆς κατὰ διαδοχὴν εὐγενείας. Ἀπὸ τῆς παρούσης ὥρας, λέγω· διότι, ἂν δὲν ἀγρυπνήσωμεν εὐθύς κατ' ἀρχάς¹ εἰς τὴν φυλακὴν τούτου τοῦ κακοῦ, ὡς ἔκαμαν οἱ φρόνιμοι Ἀγγλαμερικανοί, τὸ κακὸν θέλει ἀνεπαισιήτως ἐμβῆν, σύρον ἐξοπίσω του τῶν δικαστηρίων τὴν φθορὰν συνωδευμένην μὲ μυρία ἄλλα κακά, τῶν ὁποίων ἔσχατον εἶναι τῆς ἐλευθερίας ἢ ἀπίωλεια. Αἱ φθοροποιαὶ πυρκαϊαὶ ἀρχίζουσι ἀπὸ μικροῦς σπινθῆρας, καὶ τῶν κατακλυζόντων ποταμῶν αἱ πρῶται πηγαὶ δὲν εἶναι παρὰ ρύακες πολλὰ μικροί. Τοῦ πολυτι-

1. « Ἀδύνατον ἀπὸ τοῦ πρώτου καὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ ἡμαρτημένου μὴ
« ἀπαντᾶν εἰς τὸ τέλος κακὸν τι . . . Πολλὰκις λαμβάνει μεγάλη γιγισμένη
« μετάθεσις τῶν νομίμων, ὅταν παρορθῇ τὸ μικρόν. » Ἀριστοτέλ. Πολι-
τικῆ. σελ. 144 καὶ 147.

κοῦ ἀνδρὸς ἢ φρόνησις λάμπει μάλιστα εἰς τὴν διάκρισιν καὶ φυλακὴν τῶν κατ' ἀρχὰς φουμένων, μικρῶν εἰς τὸ φαινόμενον, καὶ διὰ τοῦτο παραβλεπομένων κακῶν¹. Πόσῃ εἰρήνην δὲν ἤθελαν ἀπολαύσειν πολλὰ ἔθνη, ἂν οἱ πρῶτοι νομοθέται τῶν ἐδιώριζαν ἐγγράφως εἰς τὸν συντακτικὸν χάρτην ποινὴν κατὰ τοῦ πολίτου, ὅστις ἤθελε τολμήσειν νὰ ζητήσῃ δι' ἑαυτὸν ἢ δι' ἄλλον προνόμια πολιτικά, διὰ προγονικὰς εἰς τὴν πολιτείαν ὑπουργίας! Ὅπου εἰσχωρήσουν προνόμια, ἐκεῖ νόμοι δὲν ἰσχύουν, καὶ ὅπου νόμοι δὲν ἰσχύουν, ἐκεῖ μὴ προσμένης δικαιοσύνην ἀπὸ τὰ δικαστήρια. Προσέχετε, ἔλεγεν ὁ ἐπισημότερος τῶν σημερινῶν διδασκάλων τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης πρὸς τοὺς Ἀγγλαμερικανούς, « Προσέχετε μὴ δεχθῆτε ποτὲ « διαδοχικὴν εὐγένειαν, ἂν δὲν θέλετε νὰ δίδεται εἰς « τὴν γέννησιν ἢ χρεωστούμενη ἀμοιβὴ εἰς τὴν ἀρετὴν. « Χαρίζετε δῶρα, ἀνεγείρετε ἀνδριάντας· ὅλαι ὅμως αἱ « τοιαῦται τιμαὶ καὶ διακρίσεις ὡς ἦναι προσωπικαί· « φυλάσσετε τὴν ἰσχὺν καὶ καθαρότητα τῆς τιμῆς, μηδὲ « στερήσετε τὴν πολιτείαν σας τὸν πολῦτιμον τοῦτον « ἠησαυρόν, διὰ νὰ τὸν χαρίσετε εἰς μίαν τάξιν πολιτῶν

1. « Τὸ ἐν ἀρχῇ γιγνόμενον κακὸν γινῶναι οὐ τοῦ τυχόντος, ἀλλὰ τοῦ « πολιτικοῦ ἀνδρὸς. » Ἀριστοτέλ. Πολιτικ. σελ. 131. Καὶ εἰς τοῦτο μάλιστα ἐπαινοῦνται οἱ Ἀγγλαμερικανοί, οἱ ὁποῖοι ἐξ ἀρχῆς ἐπρονόησαν νὰ μὴ πράξωσι τίποτε, τὸ ὁποῖον μετὰ ταῦτα ἐμελλαν ν' ἀναγκασθῶσι νὰ κάμωσιν ἀπρακτον, *to do nothing that might afterward require to be undone*, ὡς λέγει ἡ ἀνώνυμος Ἀγγλίς εἰς τὴν Περιήγησίν της, ἐπιγραφομένην *Views of societ. and. manner in Americ. London, 1821, pag. 99.*

« ὑπερήφανόν, ἥτις δὲν θελεῖ ἀργήσῃν γὰ τὸν μεταχειρι-
 « σθῆ ἔναντίον σας¹. »

Προσέχετε, ἄς συγχωρηθῆ, φίλοι ὁμογενεῖς, καὶ εἰς
 ἐμέ γὰ σᾶς παρακαλέσω, Προσέχετε, μὴ νεκρώσετε τὴν
 ζῶσαν καὶ ἀληθινὴν εὐγένειαν, μεταφέροντες τὰς χρεω-
 στουμένας εἰς αὐτὴν ἀμοιβὰς εἰς τῶν μνημάτων τὴν εὐ-
 γένειαν. Δικαιότερον ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ γὰ τιμῶνται
 ὅσοι ἀπὸ τοῦς πολίτας συνεργοῦν εἰς τὴν κοινὴν εὐδαιμο-
 νίαν καὶ δόξαν τῆς πατρίδος· ἀλλὰ καὶ ἡ εἰς τούτους
 δίδομένη τιμὴ διὰ γὰ ἦναι δικαία, πρέπει γὰ ἀναλογίζεται
 μὲ τοῦ καθενὸς τὰς πράξεις· « Τῷ Σαούλ ἐν χιλιάσι, καὶ
 « τῷ Δαβιδῷ ἐν μυριάσι. » Ὅ,τι δίδεται ὑπὲρ ἀξίαν ψυ-
 χραίνει τὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος ζῆλον τῶν πολιτῶν, καὶ
 διεγείρει τὴν κατ' ἀλλήλων ζηλοτυπίαν· ἀδικεῖ προφανῶς
 τοῦς ἀξίους καὶ πληθύνει τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀναξίων. Ὅ,τι
 δὲ δίδεται καὶ εἰς τὸν ὀλότελ' ἀχρηστον πολίτην διὰ τοῦτο
 μόνον, ὅτι οἱ πρόγονοὶ του ἐφάνησαν χρήσιμοι, νεκρῶνει
 τοῦς χρησίμους πολίτας, καὶ παρακινεῖ τοῦς ἀχρήστους ν'
 ἀνασκάπτωσι τὰ μνήματα, μὲ ἐλπίδα γὰ προσκολληθῶσι
 καὶ αὐτοὶ κάμνιαν μωρὰν γενεαλογίαν εἰς τὸ ἀξιολησμώ-
 νητον αὐτῶν ὄνομα, καὶ ν' ἀπολαμβάνωσιν ἀπὸ τὸν μω-
 ρὸν ὄχλον τὰς χρεωστουμένας εἰς μὴν τὴν ἀρετὴν τιμὰς.

Ἄν θέλετε γὰ ἀποκλείσετε ἀπὸ τὸ πολίτευμα τοῦς ὀλε-
 θρίους τούτους σπουδαρχίδας, χρεωστεῖτε γὰ προσέχετε
 εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν πολιτικῶν κυβερνητῶν ἀπὸ τῆς πρώ-
 τῆς μέχρι τῆς τελευταίας τάξεως· μηδὲ γὰ συγχωρῆτε γὰ

1. Βεντυλιαν, Théor. des peín. et des récompens. tom. 2, pag. 38.

ἐκλέγεται εἰς πολιτικὸν ἐπάγγελμα, μηδ' αὐτὸς ὁ χρηστότατος τὸ φαινόμενον πολίτης μὲ ἀνευφημίας (acclamations) ἐνθουσιαστικῶς τοῦ ὄχλου, ἀλλὰ μὲ σκέψιν ὄριμον καὶ ψηφοφορίαν ἀκριβῆ. Ὁ ἐνθουσιασμός γίνεται ὄπλον θαυμαστῶν εἰς τοὺς ἀγωνιζομένους ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, εἰς αὐτὴν τὴν ὥραν τῶν ἀγίωνων ἀλλ' ὅταν ὁ λόγος ᾖ περὶ ἐκλογῆς τῶν πολιτῶν εἰς πολιτικὰ ὑπουργήματα, ἀπὸ τῶν ὁποίων τὴν ἀκριβῆ πλήρωσιν κρέμεται ἡ φυλακὴ τῆς ἐλευθερίας, ὅστις ἐνθουσιάζεται, τρέχει μέγαν κίνδυνον νὰ δημιουργήσῃ τυράννους. Καὶ τοῦτον τὴν ἐνθουσιασμὸν ζητοῦν μάλιστα νὰ ἐξείπωσιν οἱ σπουδαρχίδαι καὶ οἱ δημοκόποι εἰς τὰς ψυχὰς τοῦ λαοῦ, ὅταν ὁ λαὸς δὲν φυλάσσεται τὰς παγίδας τῶν.

Ὅπου μάλιστα χρειάζεται ἡ περὶ τῆς ἐκλογῆς προσοχὴ, εἶναι τῶν δικαστηρίων καὶ τῶν δικαστῶν ἡ κατάστασις. Διὰ νὰ ἀσφαλισθῶσι τὰ δικαστήρια εἰς τρόπον, ὥστε νὰ μὴν εὕρισκῃ πλέον εἴσοδον ἢ ἀδικία εἰς αὐτὰ, πρέπει νὰ ἐκλέγωνται καὶ νὰ προβιβάζωνται εἰς τὸ δικαστικὸν ἀξίωμα ἄνδρες σεβάσμιοι καὶ διὰ τοῦ βίου τὴν χρηστότητα, καὶ διὰ τὴν ἡλικίαν, καὶ διὰ τὴν ἐμπειρίαν τῶν νομικῶν κανόνων καὶ διαταγῶν. Πρέπει δεύτερον νὰ ᾖναι ὁλότελα ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τὴν Νομοθετικὴν καὶ ἀπὸ τὴν Νομοτελεστικὴν ἐξουσίαν¹· τρίτον, ἀφοῦ ἐκλεγθῶσι, νὰ μένωσιν ἐπὶ

1. Ἀπὸ τὴν Νομοθετικὴν, λέγω, καὶ ἀπὸ τὴν Νομοτελεστικὴν ἐξουσίαν ἀνεξάρτητοι, ὅχι ἑμῶς καὶ ἀπὸ τὴν κοινὴν ὑπόληψιν τῶν πολιτῶν τῶν ἀποκειμένων εἰς τὴν καθενὸς κριτικὴν δικαιοδοσίαν (jurisdiction), οἱ ὁποῖοι ἔχουσι καὶ τὴν ἐξουσίαν νὰ τοὺς ἐγκαλέσωσιν καὶ νὰ τοὺς κρί-
 ὁ

ζωῆς των ἀμετακίνητοι, παρεκτός ἂν φανερωθῶσιν ἀνάξιοι τοῦ τόσου ἱεροῦ ἐπαγγέλματος, διὰ δεκάμυον ἢ ἄλλην τινὰ προᾶξιν παράνομον· καὶ τέταρτον νὰ προσλαμβάνωσι, κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν εὐνομουμένων ἐθνῶν, συνδίκους τοὺς ὀνομαζομένους ὀρκωτοὺς κριτάς¹. Ὅλα ταῦτα ἐμποδίζουν τὰς προσωποληψίας καὶ τὰς ἐνδεχομένας ἀπάτας τῶν δικαστῶν.

Εἰς ἓνα λόγον, τὰ δικαστήριά μας ἀπὸ τοῦ νῦν πρέπει νὰ ᾔναι τοιαῦτα, ὥστε ὁ ἐγκαλούμενος εἰς αὐτὰ πολίτης, ἂν ᾔναι ἀθῶος, νὰ ἔχη πάντοτ' ἀχώριστον τῆς ψυχῆς του τὴν πληροφορίαν, ὅτι τῆς ἀθωότητος αὐτοῦ ἡ ἀπόδειξις δὲν ἔχη νὰ φοβῆται ἐμπόδια². ἂν ᾔναι ἐνοχος, ὅτι καταδικάζεται, ὄχι ἀπὸ κρίσιν αὐτογνώμονα ὁμοίων του συμπολιτῶν, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἀδέκαστον ἀπόφασιν τῶν αὐτῶν ἐκείνων νόμων, εἰς τοὺς ὁποίους συγκατένευσεν αὐτοπροσώπως, ἢ δι' ἀντιπροσώπων, νὰ πείθεται, ὅταν ἐγένετο μέλος τῆς πολιτικῆς κοινωνίας. Εἰς τὴν φυλακὴν, εἰς τὰ δεσμὰ, εἰς αὐτὴν τὴν ἀγχόνην, ὁ ἐγκαλούμενος πρέπει νὰ ἔχη πάντοτε τὴν ἀσφάλειαν, ὅτι εἶναι ἐλευθέρως πολιτείας πολίτης ἐλεύθερος³. Ὅπου δὲν εἶναι

αἰρέσειν, ἐὰν τοὺς εἴρωσι παράτας τῶν νόμων. Ἴδε Βεντλμαι, *Judic. establishm. tit. III, pag. 19-20.*

1. Περὶ τῶν ὁποίων ἴδε τὰ Προλεγόμενα τῶν Ἠθικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους, σελ. ξά-ξγ'.

2. *Quand l'innocence des citoyens n'est pas assurée, la liberté n'est pas non plus.* Μοντσκυιου, *Esprit des lois*, XII, 2.

3. *Dans un état qui aurait là-dessus [dans les jugemens] les meilleures lois possible, un homme à qui on ferait son procès, et*

τούτο, μὴν ἀμφιβάλλῃ, ἵνα εἴναι δοῦλος τυράννων, ἢ φανερωῖν, ὡς εἶναι οἱ Τυῦρκοι, ἢ σκεπασμένων μὲ προσωπαῖον πατρικῆς κυβερνήσεως, καὶ διὰ τοῦτο βδελυρωτέρων παρὰ τοὺς Τούρκους.

Νὰ ἐκθέσω διεξοδικώτερον ὅσα χρειάζονται εἰς ὀρθὴν δικαστηρίων καὶ δικαστῶν κατάστασιν, δὲν εἶναι ἔργον ἰδικόν μου. Ὅστις ἐπιθυμεῖ πλείονα, ἄς μελετήσῃ μὲ προσοχὴν τὸν Βεκκαρίαν· ἄς ἐξετάσῃ παρ' αὐτὸν ὅσα εἶπαν ἄλλοι νομικοὶ, καὶ ἐξαιρέτως ὅλα τοῦ περιφήμου Βενθάμου τὰ συγγράμματα¹. καὶ ὀδηγούμενος ἀπὸ τὰς παρατηρήσεις των, ἄς σπουδάσῃ νὰ καταστήσῃ τὰ δικαστήρια τῆς πατρίδος του ἀνεξάρτητα. Ὅπου οἱ δικασταὶ δὲν εἶναι κῆριοι ν' ἀκολουθῶσι τοῦ νόμου τὴν φωνήν, ἐκεῖ πρῶτον κακὸν ἀναρῆται ἡ διαφθορὰ τῶν πολιτῶν, καὶ τελευταῖον ἡ παντελής καταστροφή τῆς πολιτείας². Καὶ ἡ φωνὴ τοῦ νόμου εὐκόλως παραβιάζεται εἰς ἐκείνας τὰς πολιτείας, εἰς τὰς ὁποίας συγχωρεῖται εἰς μέρος ἢ τάγμα πολιτῶν νὰ διακρίνεται ἀπὸ τοὺς λοιποὺς πολίτας, στολισμένον μὲ παράσημα καὶ τίτλους διαδοχικῆς εὐγενείας· μάλιστα, ἂν οἱ δικασταὶ, ὡς συμβαίνει, τύχῃσι νὰ ἴναι τοῦ τάγματος τούτου.

qui devrait être pendu le lendemain, seroit plus libre qu'un bacheq ne l'est en Turquie. MONTESQUIEU, *ibid.*

1. Μεταφρασμένα εἰς τὸ Γαλλικόν, BENTHAM, *Traité de la législation civile, et pénal.* 1802; *Théor. des peines, et des récompens.* 1818; καὶ τὸ ἐπι ἀμετάφραστον, *judicial establishm.* 1790.

2. Ἀριστοτέλ. Πολιτικά. 5, γ', § 3 σελ. 191.

ἔάν τις ἀπορῆ, διὰ τί κ' ἐδῶ καὶ ὅπου ἄλλοῦ ἔλαβ' ἀφορμὴν νὰ λαλήσω περὶ πολιτείας, ἀνακυκλεύω καὶ λέγω πολλάκις τὰ αὐτὰ κατὰ τῆς ἀλαζονικῆς εὐγενείας, κατὰ τῆς φιλαρχίας, καὶ πάσης ἄλλης πολιτικῆς πλεονεξίας καὶ ἀνισότητος, τὸν παρακαλῶ νὰ συλλογισθῆ τὸ μέγεθος τῆς ἐπιχειρήσεώς μας, καὶ τὴν ὀλιγότητα τῶν ἀναγκαίων μέσων νὰ φέρωμεν τὴν ἐπιχείρησιν εἰς εὐτυχῆ ἔκβασιν.

Ἄν ἡ ἐπιχείρησις μας δὲν ἐσκόπευεν ἄλλο παρὰ τὴν καταστροφὴν τῶν τυράννων, εἴχαμεν νὰ παρηγορώμεθα καὶ ἀπ' ὅσα ἐκατιώρθωσαν ἕως τὴν ὥραν ταύτην διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης οἱ γενναῖοι τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ὑπέρμαχοι, καὶ ἀπὸ τὴν ἐλπίδα ὅσων ἀκόμη μέλλουν νὰ κατορθώσωσι. Τὸ δύσκολον ὅμως τῆς ἐπιχειρήσεως στέκει ὄχι μόνον εἰς τὴν σύντριψιν τοῦ τυραννικοῦ ζυγοῦ, ἀλλὰ πολὺ πλεόν εἰς τὴν σύνδεσιν καὶ συνάρμοσιν νέας πολιτείας τοιαύτης, ὁποίας οἱ πολῖται μήτε νὰ ὑποτάσσονται, μήτε νὰ κινδυνεύωσι τοῦ λοιποῦ νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς κανέν' ἄλλον ζυγὸν παρὰ τὸν ζυγὸν τῶν νόμων.

Εἰς κατάστασιν τοιαύτης πολιτείας χρειάζονται ἀπαραιτήτως δύο μέτρα, γνώσεις πολιτικαί, καὶ ἀρεταὶ ἠθικαί· καὶ οὗδ' αὐταὶ ἀρκούν, ἂν δὲν ᾔνοι σπαρμέναι εἰς μέγα μέρος τοῦ ἔθνους. Πιπταίως ὁ Νουρθέτης ἤθελ' ἔχειν καὶ τὰς δύο, ἂν δὲν εὔρη εἰς τὸ ἔθνος του καὶ πολλοὺς ἄλλοις ὁμοίους του, ἐτοίμους νὰ συνεργήσωσι μ' αὐτόν, καὶ νὰ πείσωσι καὶ μὲ τὸν λόγον καὶ μὲ τὸ παράδειγμα τῆς διαγωγῆς των τοὺς λοιποὺς πολίτας. Ἔτι τὸν ὠφελεῖ νὰ ἔχη τὴν ἀφιλοκέρδειαν τοῦ Σόλωνος, καὶ νὰ καυχᾶται ὡς ἐκεῖνος,

Ἄλλ' ἡμεῖς αὐτοῖς οὐ διαμειψόμεθα
 Τῆς ἀρετῆς τὸν πλοῦτον,

ἢ νὰ λέγῃ μ' ἐκεῖνον,

Χρήματα δ' ἰμείρω μὲν ἔχειν, ἀδίκως δὲ πεπᾶσθαι
 Οὐκ ἐθέλω,

ἴ τί τὸν ὠφελεῖ, λέγω, ἐὰν τὰ χρυσᾶ ταῦτα λόγια λέγων-
 ται εἰς ἔθνος, τοῦ ὁποίου μέγα μέρος ἐσυνειθισεν εἰς τὴν
 πλεονεξίαν; ἴ τί τὸν ὠφελεῖ νὰ φεύγῃ αὐτὸς τὴν ἐπιθυ-
 μίαν νὰ τυραννήσῃ τὴν πατρίδα του, ὡς τὴν ἔφευγεν ὁ
 Σόλων,

Γῆς ἐφεισάμην

Πατρίδος, τυραννίδος δὲ καὶ βίης ἀμειλίχου
 Οὐ καθεψάμην,

ἐὰν τὸ ἔθνος του γέμῃ ἀπὸ ἐχθροῦς τῆς ἰσονομίας;

Ἄν ἀμφιβέβηται τις περὶ τῆς δυσκολίας, ἃς στρέψῃ τοὺς
 ὀφθαλμοὺς εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην, εἰς τὴν ὁποίαν
 εὐρίσκονται τὴν σήμερον ἄνδρες ἴσοι τὴν ἀρετὴν μὲ τὸν
 Σόλωνα, καὶ ἀνώτεροι τοῦ Σόλωνος εἰς τὴν πολιτικὴν
 ἐπισημίαν· καὶ ἃς παρατηρήσῃ, ἂν ἐδυνήθησαν ἀκόμη
 αἱ φωναὶ καὶ τὸ παράδειγμα τῶν νὰ γαληνίσωσι τὰς ἀπὸ
 τριάκοντα ἔτη μέχρι τῆς σήμερον γεννηθείσας ταραχὰς
 τῆς Εὐρώπης. Καὶ γράφοντες, καὶ δημηγοροῦντες ἐπὶ
 τοῦ βήματος οἱ φιλόσοφοί των, σπουδάζουσιν νὰ δείξωσιν,
 ὅτι ἐν ἀπὸ τὰ πολλὰ καὶ μεγάλα κακὰ, τὸ μεγαλύτερον
 ἴσως, τῆς ἀπολύτου τῶν ἡγεμόνων ἐξουσίας, εἶναι καὶ
 τῶν δικαστηρίων ἡ ἀταξία· καὶ μ' ὅλον τοῦτο οἱ ἀδυ-
 σώπητοι ἐχθροὶ τῆς ἰσονομίας προκρίνουσιν τὴν ἀπόλυτον
 ἐξουσίαν, ὅχι διότι δὲν βλέπουν καὶ αὐτοὶ τὸν κίνδυνον

τῆς τιμῆς καὶ τῆς ζωῆς των, κρινόμενοι εἰς τοιαῦτα δικαστήρια· δὲν εἶναι τόσον μωροί· ἀλλὰ διότι, γινόμενοι ἀνδράποδα τῆς ἀπολύτου ἐξουσίας, ἀποκτῶσιν, ὡς ἔλεγα, δύναμιν καὶ πλοῦτον, μὲ τὰ ὅποια βιάζοντες τοὺς νόμους, ἔχουσι πῶς ν' ἀποφύγῃσι καὶ τῶν δικαστηρίων τὸν κίνδυνον.

Διὰ νὰ πείσωσι καὶ αὐτοὺς τοὺς ἡγεμόνας τοὺς ἐπιθιμούντας νὰ διορθώσωσι τὰς πολιτείας των, νὰ ἀπέχωσιν ἀπὸ τὴν σωτήριον ταύτην διορθωσιν, δὲν αἰσχύνονται νὰ συκοφαντῶσι τοὺς λαοὺς ὡς ἐπιίμους νὰ στασιάζωσιν, ἂν δὲν κυβερνῶνται μὲ ἀπόλυτον ἐξουσίαν. Ἐκαὶ πόσαι εἶναι οἱ συκοφάνται οὗτοι; Μικρὰ μερὶς τῶν κατὰ διαδοχὴν εὐγενῶν, βρηθουμένη ἀπ' ὄχι μεγαλητέραν, πανουργοτέραν ὅμως μερίδα, τοὺς Μοναχοὺς.

Οἱ λαοὶ δὲν ἐστασίασαν ποτὲ κατὰ τῶν νομίμων ἡγεμόνων. Ἡ καταφρόνησις καὶ ἄδικος μοιρασία τῶν ἀπὸ τῆς πολιτείας καλῶν τοὺς ἔφερον εἰς ἀγανάκτησιν, μὴν ὑποφέροντας νὰ βλέπωσι τὴν πατρίδα νὰ μεταχειρίζεται τοὺς εὐγενεῖς καὶ Μοναχοὺς ὡς μήτηρ, καὶ αὐτοὺς ὡς μητροιά. Ὅλα τὰ βάρη τῆς πολιτείας κατέβληθον τὸν λαόν, ὅλα τὰ κέρδη, καρποὶ τῶν ἰδρώτων τοῦ λαοῦ, ἐμοιράζοντο εἰς τοὺς εὐγενεῖς, ἢ ἤρπάζοντο ἀπὸ τοὺς Μοναχοὺς. Οἱ εὐγενεῖς, παρεκτός ὅτι ἦσαν ἐλεύθεροι ἀπὸ φόρον, ἐσφετερίσθησαν ἀκόμη ὅλα τὰ ἐκκλησιαστικά, πολιτικά, δικαστικά, καὶ στρατιωτικά ἀξιώματα. Τοιαύτην ἄδικον μοιρασίαν ἔπῳς ἐδύνατο νὰ τὴν ὑποφέρῃ ὁ λαός; πῶς ἦτο δυνατόν, διδασκόμενος ἀπὸ μόνον τὸν ὀρθὸν λόγον, νὰ μὴν ἐξυπνίσῃ τελευταῖον, καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν δικαίαν

ἀνάλογον ἰσομοιρίαν καὶ τῶν πόνων καὶ τῶν καρπῶν τῆς πολιτείας¹; Αὕτη καὶ ὄχι ἄλλη ἐχρημάτισεν ἡ ἀληθῆς αἰτία τῶν ταραχῶν τῆς Εὐρώπης, ἡ πλεονεξία τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν Ποναχῶν· καὶ οὗτοι πάλιν πασχίζουσι νὰ τὰς διεγείρωσι καὶ δεύτερον μὲ ἐλπίδα νὰ πλεονεκτώσιν ὡς πρότερον.

Ἀλλ' ἐὰν εἰς τὰ φωτισμένα ἔθνη, εἰς τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται καὶ γνώσεις πολιτικαί, καὶ ἀρεταὶ ἠθικαί, ἀπαντῶσι τόσας δυσκολίας νὰ διορθωθῶσιν αἱ πολιτεῖαι, καὶ τρέχωσι τόσον κίνδυνον νὰ διαστραφῶσιν αἱ διορθωμέναι, ἵπως ἔχομεν νὰ πράξωμεν ἡμεῖς, στερημένοι ἀκόμη ἀπὸ φῶτα;

Μὴν ἔχοντες, ὡς ἔλεγα, εὐγενεῖς, (κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπροσκόλλησαν εἰς αὐτὸ σημασίαν εἰ καυχώμενοι εἰς πατραγαθίας) οὐδ' ἐμπόδια ἐξ αὐτῶν ἔχομεν νὰ φοβώμεθα τὴν αὐτὴν ἀμφοβίαν ἐλπίζομεν καὶ ἀπὸ τοὺς ἱερωμένους μας, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ τυραννικὸς ζυγὸς, ἂν καὶ ἐσυγχώρει νὰ φορολογῶσι τοὺς λαϊκοὺς, δὲν ἐσυγχώρησεν ὅμως

1. Outre les exemptions d'impôts, elle [la noblesse] s'attribua exclusivement les hauts emplois ecclésiastiques et civils; et, au dix-septième, au dix-huitième siècles, toutes les places de juges, dans les cours dites souveraines, enfin, en 1781, tous les grades militaires, à commencer par celui de sous-lieutenant. Sans doute, des institutions si absurdes et si oppressives ont dû s'anéantir au réveil de la raison. LANJUISAIS, Constitut. de la nat. française, tom. I, pag. 26.

Ταῦτα τὰ προνόμια κατὰ τὴν εὐγένειαν ὁ Γάλλος συγγραφεὺς ἐσιώπησε τὰ πρὸς αὐτῶν ἄλλα ἀνεμώτερα τῶν εὐγενῶν κατὰ τῶν θαλασπιῶρων δουλοπαροίκων προνόμια, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ τὸ αἰσχρὸν πρῶτον καὶ ἔπειτα droit de cuissage.

E.Γ.Δ. Π.Π.Π. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ποτέ ν' ἀποκτήσωσι μηδὲ τὸ μυριστὸν ὕσου πλούτου καὶ δυνάμειος ἀπέλαυσαν οἱ Ιερωμένοι τῶν δυτικῶν χριστιανῶν. Τῶν δύο τούτων ἐμποδίων ἡ ἀπουσία εἶναι βέβαια μέγα εὐτύχημα δι' ἡμᾶς.

Ἐντὶ τούτων ὁμοίως, ἔχομεν ἐμπόδιον ἄλλο φανερόν τὴν παρελθοῦσαν μας κατάστασιν, ἣτις ὄχι μόνον μᾶς ἐφθειρεν ὄλους μὲ τὰ καθημερινὰ τῆς ἀνομίας παραδείγματα, ἀλλὰ καὶ μᾶς ἐστέρησεν ὄλα τὰ μέσα ν' ἀποκτήσωμεν πολιτικὰς καὶ ἠθικὰς γνώσεις. Ἰπόθεν εἶχαμεν νὰ τὰς διδάχῶμεν; Ὁχι βέβαια ἀπὸ τὰ σχολεῖά μας, τὰ ὕποτα μόλις ἐλευθερωμένα ἀπὸ τὴν τυραννίαν τοῦ γραμματικῶν σχολαῖσμοῦ, ἐπεριωρίζοντο ἀκόμη εἰς ὀλίγας τινὰς μαθηματικὰς καὶ φυσικὰς ἐπιστήμας. Ὁχι βέβαια ἀπὸ τὸ Ἰουαγγέλιον, κώδικα τῆς ἀληθινῆς Πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς, κώδικα ὁμοίως ἐξηγούμενον ἀπὸ διδασκάλους, τῶν ὁποίων οἱ πλειότεροι ἦσαν τὴν διαγωγὴν ὄχι διάφοροι ἀπὸ τοὺς κοσμικοὺς, καὶ τὴν γνῶσιν τοιοῦτοι, ὥστ' ἐδύνατο πᾶς ἕνας νὰ τοὺς ἐρωτήσῃ, χωρὶς νὰ τοὺς συκοφαντήσῃ. Ἰ Ἄρα γε γινώσκεις ἀ ἀ ν α γ ι ν ὴ σ κ ε ι ς; Γεννημένοι καὶ ἀναθραρμένοι καὶ αὐτοὶ, καθὼς ἡμεῖς, εἰς τῆς δουλείας τὸν ζυγόν, Ἰ πῶς ἐδύναντο νὰ ἔχωσι φρονήματ' ἐλευθεριώτερα παρ' ἡμᾶς; Ἰ Ρίς ποῖον ἔθνος δουλωμένον ἐφάνη ἀκόμη ἀρετῆ; ἢ ποῖος δοῦλος ὕψωσε ποτὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν οὐρανόν, διὰ νὰ ζητήσῃ τὰ ἐκεῖ φυλαγμένα χρυσόβουλλα τῆς ἀληθινῆς εὐγενείας του, καὶ νὰ καυχῆθῃ μεγαλοφρόνως ὅτι ἐδημιουργήθη λογικὸς καὶ αὐτεξούσιος, μὴ γνωρίζων κύριον τῶν λόγων του καὶ πράξεων ἀνώτερον ἄλλον παρὰ τὸν νόμον;

Ἡ παρελθοῦσά μας κατάστασις ἐξανάγκης πρέπει νὰ ἔχῃ, διὰ πολὺν ἴσως καιρὸν ἀκόμη, ἐπιρροὴν εἰς τὴν μέλλουσαν διαγωγὴν καὶ πολιτείαν μας, ἂν δὲν ἐπινοήσωμεν κανένα τρόπον νὰ φράξωμεν τὴν ἐπιρροὴν, ἢ κἂν νὰ συντέμωμεν τὸν χρόνον αὐτῆς. Ἐὰν δυσκολεύεται πᾶς ἓνας νὰ μάθῃ ὅ,τι δὲν γνωρίζει, ἀσυγκρίτως δυσκολώτερον ἀπομαθαίνει καὶ λησμονεῖ ὅ,τι μίαν φορὰν ἔμαθε, καὶ μάλιστα ἐὰν ἔλαβε τὸ μάθημα, κατὰ διαδοχὴν, ἀπὸ πατέρας, πάππου καὶ προπάππου πολλούς. Εἰς τοιαύτην περίστασιν ἡ παλαιωθείσα ἔξις μεταβάλλεται εἰς φύσιν· ἂν ᾖναι πράξις, νομίζεται τόσον ἀναγκαία, ὅσον ἡ τροφή, ἡ σκέπη καὶ πᾶσ' ἄλλη φυσικὴ τοῦ σώματος χρεία· ἂν ᾖναι δόξα ψευδῆς, πιστεύεται ἴσα μὲ τὰς πλέον ἀναντιρρήτους ἀληθείας¹. Νὰ ζητῆς νὰ ἀπομάθῃς τὸν ἀναθραμμένον καὶ μαθημένον εἰς τοιαύτας δόξας καὶ πράξεις εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ νὰ ζητῆς νὰ τοῦ ἀποσπάσῃς τὴν ψυχὴν ἀπὸ τὸ σῶμα. Ἐπιπλέον εἶναι δυνατόν νὰ συνδέσῃς εἰς τὸν αὐτὸν τῆς ἰσονομίας ζυγόν, τὸν συνειθισμένον νὰ ὀνομάζεται Λύθεντης μὲ τὸν μισθωτὸν αὐτοῦ ὑπῆρέτην, τὸν ὁποῖον συνήθως ὠνόμαζε δούλον; πῶς τὸν ὀνομαζόμενον, διὰ μόνον τὸν πλούτον, ἄρχοντα, μὲ τὸν πένητα, εἰς τὸν ὁποῖον ὅμως δὲν εἶχε κανέν ἀρχῆς οὐδ' ἐξουσίας δίκαιον; πῶς τὸν

1. «Χαλεποῦ ὄντος τοῦ διδάσκειν, τῷ παντὶ χαλεπώτερον τὸ μαθεῖν διδάσκειν· ἄλλως τε καὶ ἔταν πολὺν τινα χρόνον ὡς τῆ ψευδῆ ἀκηκοότες, καὶ μὴ μόνον αὐτοὶ ἐξηπατημένοι, ἀλλὰ καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν καὶ οἱ πάπποι, καὶ σχεδὸν πάντες οἱ πρότεροι· οὗ γὰρ ἔστι βραδύον τούτων ἀφελεῖσθαι τὴν δόξαν, οὐδ' ἂν πᾶν τις ἐξελέγγη.» Δίων ὁ Ἀρυσόστ. Λόγ. ια', σελ. 307.

Τσελεπήν; πῶς τὸν Βεϊζαδέν¹, καὶ ἄλλους ὅσοι ἐσεμνύοντο εἰς βαρβάρου ἔθνους βαρβαρώτατα ὀνόματα; πῶς καὶ αὐτοὺς, ὅσοι, οὔτε χρηματίσαντες οὔτε τολμησαντες ποτὲ νὰ ὀνομασθῶσι τίποτε ἀπὸ τὰ νομιζόμενα ταῦτα λαμπρὰ, ἀνεβλάστησαν ἀπροσδοκῆτως τῶρα εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ δυστυχίαν τῆς Ἑλλάδος, καὶ λαλοῦν εἰς τοὺς ὁμογενεῖς γλώσσῃν δεσποτῶν, τοὺς προστάσσουν ῥητῶς **ΝΑ ΑΚΟΥΘΩΣΙΝ ΑΠΑΡΑΒΑΤΩΣ ΤΑΣ ΟΠΟΙΑΣΔΗΠΟΤΕ ΔΙΑΤΑΓΑΣ ΤΩΝ**; καὶ τοὺς φουβερίζουν μὲ κολάσεις **ΕΑΝ ΠΑΡΟΡΙΣΩΣΙ ΤΗΝ ΚΑΛΟΣΥΝΗΝ ΤΩΝ**; Τοιαύτην γλώσσῃν ἐλαλοῦσαν οἱ πρὸ μικροῦ στρατηγῆσαντες τὸν ἀφανισμόν τῆς Χίου².

Ἰ Τίς ἐχειροτόνησε τοὺς τοιαύτους στρατηγοὺς; Ἄν ἐστρατήγησαν αὐτεπαγγέλτως ἔπρεπε νὰ κολασθῶσιν ἀπὸ τὴν πολιτείαν. Ἄν προφασισθῶμεν, ὅτι δὲν εἵχαμεν ἐμπειροτέρους τούτων στρατηγοὺς, οὐαὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα! Διότι, ἂν δὲν ἔχη ἀνθρώπους ἱκανοὺς εἰς τῆς στρατηγίας

1. Ἰ Πῶς καὶ αὐτὸν τὸν Χαντσην; ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἐρηνιάζετο τὴν προσκύνῃσιν τοῦ ἁγίου πάφου, ὡς ἠρησκευτικὴν εὐγένειαν· καὶ ἐκατεκρίνοναι τὸν, ἕστις δὲν εἶχε τέσσαρας ἢ τίντε γιλιὰδας ἡρατίων νὰ καταχωιννύσῃ εἰς τῶν ἁγιοταφίτων τοὺς φάρυγγας. Εἰς τοὺς χρεωσταῦντας νὰ τὸν ἐλευθερίσῃσιν ἀπὸ τοιαύτην φαντασίαν, ἐσύμφερα μᾶλλον νὰ τοῦ κολακεύωσι τὴν μωρίαν· ὅθεν ἐφώνηζαν καὶ αὐτοὶ ἐπ' ἐκκλησίας, εἰς ἐπήκουσιν ὅλου τοῦ λαοῦ, δοξολογοῦντες τὸν Χαντσην, « ὑπὲρ υγείας τοῦ δούλου τοῦ θεοῦ . . . προσκυνητοῦ. » Πόσαι λευτρά χρειάζονται νὰ μᾶς ἀναβάπτισωσι καὶ νὰ μᾶς καθάρισωσιν ἀπὸ τῶν μολυσμῶν!

2. Ἰδε ματὰ τὸ τέλος τῶν Προλεγόμενων τὰς διαταγὰς τῶν ἑλληνικῶν ἀρχιστρατηγῶν τούτων.

Ε.Σ.Α. της Κ.Π. ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

τὸ ἐπάγγελμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἤρκεσε πολλάκις καὶ μόνῃ τῶν στρατευομένων ἢ ἀνδρία, νὰ θεραπεύσῃ τοῦ στρατηγοῦ τὴν ἀπειρίαν, ἢ ποῦ ἔχει νὰ εὕρῃ ἀξιοπρεπεῖς δικαστάς; πόθεν ἔχει νὰ συγκροτήσῃ δικαστήρια τοιαῦτα, εἰς τὰ ὁποῖα ἢ τιμὴ καὶ ἢ ζωὴ τοῦ δικαζομένου πολίτου νὰ κρέμεται ὄχι ἀπὸ τὴν ΚΑΛΟΣΪΝΗΝ ἢ ΚΑΚΟΣΪΝΗΝ, ὄχι ἀπὸ τὰς ὍΠΟΙΑ ΣΔΪΠΟΤΕ ΔΙΑΤΑΓΛΣ τοῦ δικαστοῦ, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἱεράν καὶ ἀδέκαστον τοῦ νόμου φωνήν; πόθεν, πρῶτον πάντων, νὰ ἐκλέξῃ νομοθέτας ἱκανοῦς νὰ θέσωσι νόμους τοιούτους, ἐκ τῶν ὁποίων νὰ γεννᾶται ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀχώριστος αὐτῆς εἰρήνη εἰς τοὺς πολίτας;

Ὁ νόμος ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ αὐτὸς ὁ τόσο ἐγκωμιαζόμενος ὀρθὸς λόγος¹. Ἀλλ' ὁ ὀρθὸς οὗτος λόγος, τετρακῆσια σχεδὸν ἔτη κυοφορούμενος διὰ τῆς τυπογραφίας μόλις ἐγεννήθη σήμερον εἰς τὴν φωτισμένην Εὐρώπην, ἔτι φοβερίζεται ἀκόμη ἀπὸ τόσοις βρεφοκτόνοις, μὴν υποφέροντας ν' ἀκούωσιν οὐδ' αὐτὰ τοῦ τὰ ἀκόμη νηπιώδη ψελλίσματα. Καὶ ἐὰν εἰς τούτους ἀπαντᾷ τόσαι δυσκολίαι ἢ πῶς ἔχομεν ἡμεῖς νὰ στήσωμεν ἡγεμόνα, νόμον καὶ κανόνα τῆς διαγωγῆς μας τὸν ὀρθὸν λόγον, πνιγμένον ἄλλα τόσα σχεδὸν ἔτη ἀπὸ τὴν θηριώδη τῶν Τούρκων ἀληγίαν, χωρὶς νὰ ἀναφέρω τὸν πρὸ αὐτῶν πολὺ μα-

1. « Ἰῖδα μὲν, ἔφη, ΔΙΚΗ . . . παρὰ δε αὐτὴν ΕΥΝΟΜΙΑ . . . ἐκ δὲ αὐτῆς ἐπὶ θάτερα μέρους γυνὴ σφόδρα ὡραία, καὶ ἀερίως ἐσταλμένη, καὶ καὶ μειδεῖσα ἀλύπως ΕΙΡΗΝΗΝ καλοῦσιν αὐτήν. Ὁ δ' ἐγγὺς εὗτος ἄστυκός . . . ἰσχυρὸς ἀνὴρ, πολὺς καὶ μεγαλόφρων, εὗτος δὲ καλεῖται « ΝΟΜΟΣ· ὁ δ' αὐτὸς καὶ ΛΟΓΟΣ ὈΡΘΟΣ κέκληται. » Δίων ὁ Χρυσὸς στομ. Λόγ. α', σελ. 68.

κρόττερον χρόνον, ὅτε οἱ Γραικορωμαῖοι δεσπόται ἐτοίμαζαν εἰς τοὺς Τούρκους τὴν ὁδὸν τῆς Ἑλλάδος ;

« Λύσε μας λοιπὸν τὴν τόσῃν ἀπορίαν (ἤθελε τις εἰπεῖν) « σὺ, ὅστις μᾶς φέρεις εἰς τόσῃν ἀπελπισίαν. Ὅτι ὅλους, « ἄλλον πάλυ, ἄλλον ὀλίγον, κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἡλικίας καθενός, μᾶς ἔφθειρε τὸ Τουρκικὸν διδασκαλεῖον, « δὲν ἔχομεν χρείαν νὰ τὸ μάθωμεν ἀπὸ σέ. Ἢ ὀχληρὰ « συνείδησις τὸ φωνάζει καθημέραν εἰς ὅλους μας. Ἢ « φθορὰ εἶναι πολλή, καὶ εἰς τοὺς πρεσβυτέρους τὴν ἡλικίαν τόσον πλειοτέρα, ὅσον μακρότερον ἐποτίσθησαν « τὰ Τουρκικὰ μαθήματα. Ἰ Τί θέλεις, τί ζητεῖς ; νὰ σφάξωμεν ἐκ τῶν κακομαθημένων τούτων ὅσους ἀφῆκαν οἱ « Τούρκοι ; Τοιαύτη γεροντοκτονία εἶναι ἄνομος. »

Ὅχι μόνον ἄνομος (ἀποκρίνομαι), ἀλλὰ καὶ μισρὰ, διότι δὲν ἐλπίζεται κανέν ὄφελος ἀπ' αὐτῆν. Οἱ σφραγεῖς αὐτοὶ εἶναι τέκνα καὶ μαθηταὶ τῶν γερόντων, μαθηταὶ τόσον ἐπικινδυνώτεροι, ὅσον εὐρωστότεροι παρὰ τοὺς γέροντας. Ἰ ἕως ποῦ μέλλει νὰ σταθῇ τοιαύτη ἀκερδῆς σφαγή ; Ἀρκετὴν ὠφέλειαν εἰς τὸ παρὸν θέλωμεν ὠφελθῆν, ἂν ὁμολογήσωμεν τὴν ἀρρώστιαν μας· ὁμολογίαν ἐκ τῆς ὁποίας κρέμεται ἡ θεραπεία της, καὶ τὴν ὁποίαν δὲν πρέπει νὰ ἐντρέπεται ὅστις ἀληθῶς ἀγαπᾷ τὴν πατρίδα του¹.

1. Ὅποιος ἦτον ὁ Ἀντιπρόεδρος τοῦ Νομοταξιακοῦ συνεδρίου, ὁ μακαρίτης Κανακάρης. Ἰδού τί ἔγραφεν ἀπὸ Κορίνθου, τὴν 20 Μαρτίου 1822, πρὸς ἕνα μου φίλον, ὁμόφρονά του. « Ἐὸ φιλικὸν της ἔλαθον εἰς τὰ « τίλη Φεβρουαρίου, γεγραμμένον ἐν Παύσαις τῆς Γοσκάνης, καὶ ἔργων « τὰ γραφόμενα. Ἐπιθυμῶ νὰ εὐρίσκωνται πολλὰ τέκνα τῆς μητρὸς μας

Ε. Μ. Π. Κ. τ. Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Αἱ ἀπὸ ἐπιδημικᾶς σωματικᾶς ἀρρώστιας ἐνοχλούμε-
 ναι πόλεις, προσκαλοῦν ἔξωθεν, ὅταν δὲν ἔχωσιν ἐντο-
 πίους ἱκανοὺς ἰατρούς. Τὸ αὐτὸ χρεωστοῦν καὶ τὰ ἔθνη
 νὰ κάμνωσιν εἰς τὰς ἠθικὰς τῶν ἀρρώστιας, καὶ τὸ ἔκα-
 μαν πολλάκις, προσκαλέσαντες ξένους νομοθέτας. Ὁ Πλά-
 των ἐκαλέσθη καὶ ἀπὸ τοῦς Κυρηναίους καὶ ἀπὸ τοῦς
 Ἀρκάδας, νὰ γένη νομοθέτης αὐτῶν. Τὸν ἐμπόδισε νὰ
 δεχθῆ τὴν πρόσκλησιν ἢ ἀνίατος τῶν καλεστῶν ἀρρώ-
 στία. Τοῦς Κυρηναίους ἀπέβαλε, διὰ τὴν ὑπερβολικὴν
 αὐτῶν τρυφὴν, μὴν ἐλπίζων νὰ τοῦς ἀποσπάσῃ ἀπ' αὐ-
 τῆν· τοῦς Ἀρκάδας ἠρώτησε πρῶτον, πῶς ἔχουν πρὸς
 τὴν ἰσονομίαν· ὅταν ἀπεκρίθησαν ὅτι τὴν ἀποστρέφου-
 νται, τοῦς ἀπεστράφη καὶ αὐτὸς,¹ καὶ τοῦς ἀφῆκε νὰ

« Ἑλλάδος ἀγαθοφρονεῦντα καὶ ἐνάριστα· καὶ εἴθε νὰ τὰ ἀποκτήσῃ |
 « ἐπειδὴ ἡμεῖς, γεννηθέντες εἰς δουλείαν, καὶ συνανατραφέντες καὶ
 « γιγρᾶσαντες μὲ τοῦς τυράννους μας, δυσκόλως μεταβάλλομεν τῆς
 « συνειδησμένης ζωῆς μας τὴν ἕξιν καὶ τῆς σκληρικῆς χρήσεως τὰς
 « ἰδέας . . . εἶναι χρέος ἀπαραίτητον, ἀδελφοί, τοῦ κάθε πατριώτου
 « νὰ συντρέχῃ μὲ τὸ δωρηθὲν αὐτῇ παρὰ θεοῦ τάλαντον, ὃ μὲν μὲ τὴν
 « ἀνδρίαν, ὃ δὲ μὲ τὴν φρόνησιν, ἄλλος μὲ τὴν πλοῦταν, καὶ ἄλλος μὲ
 « τὴν σοφίαν καὶ μάθησίν του· ὅτι, κατὰ τὸν ἐνδοξὸν ποιητὴν Ὕμηρον,
 « Ὡς πω πάντα ἅμα θεὸς ἔδωκε. Συντρέξατε λοιπὸν προθύμως,
 « ἀδελφοί . . . Συντρέχω καὶ ἐγὼ τὸ κατὰ δύναμιν εἰς βοήθειαν τῆς πα-
 « τρίδος· ἐμβάλνω εἰς τοῦς μεγαλητέρους κινδύνους μὲ στήθος ἀναικτῶν,
 « εἰς τὴν ὄρμην τῶν ἐχθρῶν, πολεμικῶς, καὶ κατὰ τῶν θελώντων δια-
 « στρέφειν τὰ ἀγαθὰ φρονήματα τῶν πατριωτῶν, πολιτικῶς καὶ φω-
 « νάζω πάντοτε τὸ, Ἄριστα εἴν πόλις οἰκοῖτο, ὅπου πλέον
 « τῶν ἀδικουμένων ἀγανακτοῖεν οἱ μὴ ἀδικούμενοι |
 « κ. τ. λ. »

1 Ἴδε Ἀίλιον. Ἱστορίαι. β', 12 καὶ 13, 30.

ζαλίζωνται εἰς τὸν κλύδωνα τῆς ἀνισότητος, ἐωσοῦ κατε-
 θυβλοθησαν εἰς τὴν δουλείαν ἀπὸ τοὺς Μακεδόνας.

Καὶ αὐτῶν τῶν ἐπισημοτέρων ἐθνῶν οἱ ἐντόπιοι νομο-
 θέται, θέλοντες γὰρ ἰσχυροποιήσωσι τοὺς νόμους των,
 ἔπραξαν ὡς γὰρ ἦσαν ἐξωθεν καλεσμένοι· ἀφοῦ τοὺς ἔθε-
 σαν, ἐξενώθησαν ἐκουσίως ἀπὸ τὴν πατρίδα, ἄλλοι πρὸς
 καιρὸν, καὶ ἄλλοι αἰδίως. Ὁ Λυκούργος μετὰ τὴν νομο-
 θεσίαν, ἀναχωρεῖ, οὐδ' ἐπιστρέφει πλέον εἰς τὴν Λακε-
 δαιμόνα, ἀλλ' ἀποθνήσκει εἰς τὴν Κρήτην. Ὁ Σόλων δίδει
 νόμους εἰς τοὺς Ἀθηναίους, καὶ ἀφίγει πάραυτα τὰς Ἀθή-
 νας, οὐδὲ τὰς ἐξαναβλέπει πλὴν μετὰ πολλοὺς χρόνους.
 Πράγμα παράξενον! τὸ ὁποῖον ἴσως οὐδ' αὐτὸς ὁ Πλού-
 τάρχος ἐκτάλαβεν, ἱστορῶν τὸν βίον τοῦ Λυκούργου,
 μ' ὅλον ὅτι μᾶς ἔδωκεν ἀφορμὴν γὰρ τὸ καταλάβωμεν εἰς
 τὸν βίον τοῦ Σόλωνος¹.

1. Εἰς τοῦ Λυκούργου τὸν βίον (§ 29), ἀρκεῖται νὰ σημειώσῃ, ὅτι
 ὤρκωσε τοὺς Σπαρτιάτας γὰρ φυλάξωσι τοὺς νόμους του, ἕως γὰρ ἐπι-
 στρέψῃ, σκοπὸν ἔχων γὰρ τοὺς ἀφήσῃ πάντοτε εἰς τὸν δεξιὸν τοῦ ἔρκου.
 Εἰς δὲ τοῦ Σόλωνος τὸν βίον (§ 35) λέγει πλατύτερον· « Ἐπεὶ δὲ τῶν νό-
 « μων εἰσανεχθέντων, ἔνιοι τῷ Σόλωνι καθ' ἐκάστην προσήεσαν ἡμέραν,
 « ἐπαινοῦντες, ἢ ψέγοντες, ἢ συμβουλεύοντες ἐμβολαῖν τοῖς γεγραμμέ-
 « νους, ἔτι τῶν ἄλλων, ἢ ἀφαιρεῖν· πλεῖστοι δ' ἦσαν οἱ πυθλινομένοι καὶ
 « ἀνακρίνοντες, καὶ κελεύοντες αὐτὸν, ἕπως ἕκαστον ἔχει, καὶ πρὸς τὴν
 « κεῖται δικάσειαν, ἐπεκιδιδάσκειν καὶ σαφηνίζειν ὅρῳν, ὅτι ταῦτα καὶ
 « τὸ μὴ πράττειν, ἄτοπον, καὶ τὸ πράττειν, ἐπίρθετον, ὅλησι δὲ ταῖς
 « ἀπερίαις ὑπεκτιῆσαι βουλόμενος καὶ διαφυγεῖν τὸ δυσάρεστον καὶ τὸ
 « φιλαίτιον τῶν πολιτῶν . . . , πρόσχημα τῆς πλάνης τὴν ναυκλήριον
 « παιησάμενος, ἐξέπλευσε, δεκαετῆ παρὰ τῶν Ἀθηναίων ἀπεδημίει σίτη-
 « σάμενος. Ἰλιπίζε γὰρ ἐπὶ τῷ χρόνῳ τούτῳ καὶ τοὺς νόμους αὐτοῖς ἑστί-
 « σθαι συγγήθεις. »